

ISKOLAI DROGSZŰRÉS – valóban ez a megoldás kulcsa?

Nemzetközi és hazai tapasztalatok szemléje

Sárosi Péter

Társaság a Szabadságjogokért (TASZ)
Ártalomcsökkentők Szakmai Egyesülete (ÁSZ)

2007. június

1. Bevezetés

A drogtesztelést – azaz az illegális drogok bomlástermékeinek az emberi szövetekből történő kimutatását - az Amerikai Egyesült Államokban fejlesztették ki a 80-as években. Ekkor elsősorban szövetségi hivatalok és cégek alkalmazták ezt a módszert arra, hogy kiszűrjék a munkavállalók közül azokat, akik illegális szereket használtak.¹ A 90-es években az általános, kötelező, szűrőpróbaszerű drogtesztelést bevezették az amerikai középiskolákba is a „drogmentes iskolákért” program jegyében. Az iskolai drogtesztelésre szánt pénzforrások 2003 és 2006 között 400 százalékkal nőttek USA-ban. 2006-ban az Oktatási Minisztérium (*U.S. Department for Education*) 8,6 millió dollár értékben írt ki pályázatot az iskolák számára drogszűrő programok támogatására, ebből 1,7 milliót új programok elindítására, 6,9 milliót pedig jelenleg is futó programok fenntartására fordítottak. Napjainkban mintegy 497 iskola drogszűrő programja részesül szövetségi támogatásban, további 500 iskola szövetségi támogatás nélkül folytat drogszűrést. A Bush-kormányzat bejelentette, hogy 2008-ban 17,9 millió dollárra kívánja emelni a drogszűrés támogatását.² A Fehér Ház Drogellenes Irodájának (ONDCP) igazgatója, John Walters egy olyan „ezüst golyónak” nevezte az iskolai drogtesztelés programját, amely rövid távon drogmentessé teheti az amerikai középiskolákat.³

Az iskolai drogteszteket kezdettől erős kritikák érték szakmai és emberi jogi szervezetek részéről. Az USA Legfelsőbb Bírósága kétszer is foglalkozott a drogtesztelés alkotmányosságának kérdésével. Az első esetben (*Vernonia v Acton* [515 US 646]) kimondta, hogy az iskolai sportolók drogszűrése nem alkotmányellenes. A második esetben pedig (*Board of Education v Earls* [536 US 822, 122 S Ct 2559, 153 L Ed 2 days 735 {2002}]) a többségi véleményt megfogalmazó Clarence Thomas bíró a következőt jelentette ki: „azon diákok tesztelése, akik iskolán kívüli programokban vesznek részt, ésszerűen hatékony módszere az iskolakerület azon törekvésének, hogy megelőzze, azonosítsa és elhárítsa a droghasználatot”. Bár a Fehér Ház az iskolai drogtesztelés győzelmeként ünnepelte ezeket a döntéseket, valójában a Legfelsőbb Bíróság nem hagyta jóvá a diákok általános, szűrőpróbaszerű drogtesztelésének gyakorlatát.

A lisszaboni központú Európai Drog és Drogfüggőség Monitorozási Központ (EMCDDA) adatai szerint az Európai Unió tagállamai közül Belgiumban, Csehországban, Írországban, Litvániában, Ausztriában, Finnországban, Svédországban, az Egyesült Királyságban, Norvégiában és Magyarországon folytatnak drogtesztelést bizonyos iskolákban.⁴ A legtöbb országban a kormányzat hivatalosan nem támogatja a diákok tömeges drogtesztelését. Leginkább Nagy-Britannia középiskoláiban terjedtek el a szűrőpróbaszerű drogtesztek, ahol a miniszterelnök, Tony Blair 2004-ben támogatásáról biztosította azokat az iskolákat, amelyek a diákok drogszűrésének bevezetéséről döntöttek. A brit Oktatási Minisztérium útmutatója⁵ azonban az iskolák döntési körébe utalja a drogtesztelés bevezetését a következő szempontok megfontolásával: a drogtesztelésnek nem szabad a diákok megbélyegzéséhez vagy kirúgásához vezetnie, a diákok és szülők egyetértésével szabad csak őket végrehajtani, és a drogprevencióra rendelkezésre álló iskolai erőforrásokat pedig ésszerűen kell felhasználni.

¹ A munkahelyi drogteszteléssel kapcsolatban lásd: Sárosi Péter, *Munkahelyi drogtesztek: a türelmetlenség nem kifizetődő* (Budapest: TASZ, 2006). URL: <http://href.hu/x/2qgk>

² „Random School-Based Drug Testing Programs Expand.” Az ONDCP hivatalos website-ján: <http://href.hu/x/2xku>

³ John Walters beszéde a Governorns’ Summit bostoni ülésén, 2003. október 9. URL: <http://href.hu/x/2xkx>

⁴ Margareta Nilson, *Drug Testing in Schools in European Countries* (Lisbon, EMCDDA, 2004).

URL: <http://href.hu/x/2xrw>

⁵ *Drugs: Guidance for Schools* (UK Department of Education, 2004).

Bár az iskolai drogszűrés gyakorlata Európában nem vált úgy a nemzeti drogpolitikák részévé, mint ahogyan az Egyesült Államokban, mégis újra és újra felbukkannak olyan kezdeményezések, amelyek többé-kevésbé amerikai mintára bevezetnék a középiskolai tanulók általános, kötelező drogtesztelését. Magyarországon egyes iskolákban (például a kiskunhalasi Szilády Áron Református Gimnáziumban és a budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban) korábban bevezették az ilyen jellegű szűrést, ez azonban az **oktatási jogok ombudsmanjának** rosszallásával találkozott. Az ombudsmani ajánlás szerint:

„A gimnázium a szűrőpróbaszerű drogteszteléssel a tanulók indokolatlanul nagy hányadát mintegy gyanúsítottként tekintve, tartalmában nyomozást végezve kívánja felderíteni - és ezáltal megelőzni - a drogfogyasztást a tanulók körében. A bűncselekmények felderítése és üldözése azonban nem az oktatási intézmények, hanem a nyomozóhatóság, az ügyészség és a bíróság feladata, amelyek e feladatukat a megfelelő garanciákat is tartalmazó eljárás szabályai szerint látják el. Erre a tevékenységre a gimnáziumnak nincs joga, ahhoz nem rendelkezik megfelelő eszközrendszerrel sem, és eljárásában a tanulók jogait védő garanciák sem biztosítottak.”⁶

Az ombudsman elsősorban kétféle aggályának adott hangot:

- az iskola szerepzavarba kerül, ha nyomozó hatóságként kíván fellépni, az iskolának nem feladata, hogy bűncselekményeket derítsen fel;
- az iskola nem kezelheti a tanulók kábítószer-használattal kapcsolatos különleges adatait, erre csak a szülő jogosult.

Az iskolai drogtesztelés hívei azonban nem hátráltak meg, és olyan módszereket kerestek, amelyekkel elháríthatók ezek az aggályok. **Dr. Debreczeni István**, az Országos Pedagógiai Intézet drogprevenációs szakértője például a **Kábítószerügyi Koordinációs Bizottság** 2007. június 28-i ülésére beterjesztett javaslatában egy olyan modellt javasol, ahol a drogtesztelést nem maga az iskola végzi, hanem az egészségügyi hatóságok, az iskola pedig csak közvetíti az adatokat a szülők felé, így a drogtesztek eredményeit kizárólag a szülő ismerhetné meg. Az esetleges feljelentéseknek pedig azzal venné elejét, hogy a Büntető Törvénykönyv kiegészítésével a büntethetőséget kizáró okok közé sorolná az iskolai drogteszt pozitív eredményét, amennyiben az elkövető „önkéntesen” jelentkezik az elterelés valamely formáját képviselő programba.

A javaslat azon a téves feltevésen alapszik, hogy a drogprobléma rövidtávon megszüntethető, és ebben az iskolai drogtesztek egyfajta univerzális megoldást képviselnek. A következő fejezetekből kiderül, hogy a **nemzetközi tudományos tapasztalatok nem támasztják alá a tanulók általános, szűrőpróbaszerű drogtesztelésének hatékonyságát és etikusságát.**

2. A drogtesztelés mint felügyelet

A drogtesztelés tipikusan a modernitás azon Michel Foucault által részletesen leírt törekvéséhez kötődik, hogy a társadalmi élet fontos színtereit, így az iskolákat a fegyelmező apparátusok révén „a normális és a nem normális kitüntetett felbukkanási helyévé” változtassa.⁷ A drogtesztelés az iskolát egy olyan környezetté kívánja formálni, ahol a

⁶ AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK JELENTÉSE A K-OJOG-462/2001. SZÁMÚ ÜGYBEN. URL: <http://href.hu/x/2y3n>

⁷ Michel Foucault, „A fegyelmező társadalom kialakulása,” in: *Felügyelet és büntetés* (Budapest: Gondolat, 1990).

felügyelet folyamatosan jelen van, így a deviáns cselekedet azonnal elnyeri méltó büntetését. A felügyelet azonban csak akkor működhet megfelelően, amennyiben három tényező teljesül:

1. Megfelelő fokú társadalmi konszenzus az adott cselekvés deviáns voltáról;
2. A fegyelmező apparátus megfelelő kapacitása a szankcionálásra;
3. A fegyelmező apparátusnak képesnek kell lennie arra, hogy megakadályozza a deviáns cselekedet elrejtésére irányuló törekvéseket.

A társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozó neves brit kutatóintézet, a *Joseph Rowntree Foundation* az iskolai drogtesztekről készített tanulmányában rámutat arra, hogy a drogtesztek csak akkor lehetnek hatékonyak a droghasználat (tehát a konkrét deviáns cselekedet) prevalenciájának csökkentésében, amennyiben a tanulók úgy érzik, hogy amennyiben drogot használnak, valamiféle stigma nehezedik majd rájuk.⁸ A stigma viszont csoport és egyéni szinten is komoly variációkat mutathat: míg egyes tanulók komoly hangsúlyt fektetnek arra, mit gondolnak mások, más tanulók semmibe vehetik a közösségi véleményt és így a felügyelet eszközei kevésbé hatékonyak velük szemben. Azok a tanulók, akik pozitív attitűddel viszonyulnak a droghasználathoz, vagy elutasítják a szociális normákat, egyáltalán nem élik meg stigmaként, ha droghasználatuk köztudottá válik a tanulók körében. A drogtesztelés, mint felügyeleti módszer tehát azon diákok körében a leghatékonyabb, akik eleve negatív attitűdökkel viszonyulnak a droghasználathoz, és azon diákok körében a legkevésbé hatékony, akik eleve kockázati csoportnak számítanak a hosszú távú, problémás droghasználat kialakítása szempontjából.

A drogtesztelés hatékonysága ezen kívül nagyban függ attól is, milyen valószínűséggel fog szankciókat megtapasztalni az a tanuló, akinek a drogtesztje pozitív eredményt hoz. Ilyen lehet például az iskolából való kizárás, az iskolán kívüli tevékenységektől, például sporttól való eltiltás, a szülői fenyítés stb. A sportolók esetében a szankciók világosak és közvetlenek: a sporttól való eltiltást eredményezik. Az iskolai drogtesztelő programoknak azonban nem deklarált célja az, hogy kirekesszék a droghasználó diákokat, ezzel szemben segítő vagy tanácsadó programokra irányítják. Bár ezek a szolgáltatások a problémás használók számára járhatnak előnyökkel, az elrettentő erejük vitatható. A harmadik tényező a diákok azon praktikáit foglalja magában, amelyekkel a drogtesztek próbálják megteveszteni vagy elkerülni. Az ilyen megtevesztés irányulhat olyan anyagok használatára, amelyek képesek befolyásolni a tesztek eredményét (pl. a tesztek eredményeit befolyásoló termékek széles választékban megrendelhetők az Interneten), a mintaadási kötelezettség alóli kibújást illetve az egyéb, nehezebben kimutatható drogok használatára való áttérést.⁹

Dacára annak, hogy az iskolai drogtesztelés széleskörű népszerűsége tett szert egyes pedagógusok és politikusok körében, a **szakmai szervezetek jelentős része mind Európában, mind Amerikában ma is ellenzi az általános, kötelező iskolai drogtesztelést.** Nem csak az olyan ismert emberi jogi szervezetek, mint az Amerikai Szabadságjogi Unió (ACLU),¹⁰ vagy a fentebb említett Joseph Rowntree alapítvány, hanem például az Amerikai

⁸ Neil McKeganey, *Random drug testing of schoolchildren: A shot in the arm or a shot in the foot for drug prevention?* (York: Joseph Rowntree Foundation, 2005). URL: <http://href.hu/x/2ynl>

⁹ Bloor, M., Kahveci, E., Sampson, H. and Thomas, M. (2001) 'Worse things happen at sea: safety rules and procedures on merchant cargo ships', paper presented at the Work, Employment and Society Conference, Nottingham

¹⁰ Jennifer Kern et al., *Making Sense of Student Drug Testing: Why Educators Are Saying No* (ACLU-DPA, 2006). URL: <http://href.hu/x/2ynq>

Gyermekorvosok Akadémiája (*American Academy of Pediatrics*) is.¹¹ Debreczeni István egy a brit szülők körében végzett felmérésre hivatkozik, amely szerint a szülők 82 százaléka támogatja az iskolai drogtesztelést. Álláspontunk szerint azonban jóval többet mond az az adat, ami szerint az Egyesült Államokban, ahol az iskolai drogtesztek a leginkább elterjedtek, az orvosok 83 százaléka ellenzi az iskolai drogtesztelést.¹²

Ennek okai a következők:

- A drogtesztelés nem előzi meg hatékonyan a droghasználatot a diákok körében;
- A drogtesztelés költséges, elvonja a forrásokat egyéb, hatékony programoktól, amelyek a problémás droghasználat megelőzését szolgálják;
- A drogtesztelés jogi kockázatokat jelenthet az iskoláknak, későbbi perek forrásává válhat;
- A drogtesztelés eredményeként a diákok kiszorulhatnak olyan iskolán kívüli tevékenységekből, amelyek egyébként segítséget jelenthetnének nekik a drogproblémákkal szemben;
- A drogtesztelés alááshatja a bizalmat a szülő-gyermek, pedagógus-gyermek között;
- A drogtesztek megbízhatatlanok, gyakran vezetnek hamis pozitív eredményhez;
- A drogtesztek nem alkalmasak arra, hogy azonosítsák azokat a diákokat, akiknek valóban drogproblémái vannak;
- A drogtesztek nem kívánt következménye lehet, hogy a diákok kevésbé kimutatható, de esetenként veszélyesebb drogokat használnak.

3. Az iskolai drogtesztek nem csökkentik a droghasználatot

Debreczeni István az iskolai drogtesztek egyik fő előnyeként könyveli el, hogy „*a visszatartó erő miatt a kábítószer használók (kipróbálók) aránya csökkenne*”. Nem világos, mire alapozza ezt a feltevését. Az iskolai drogtesztelés hatékonyságát nem támasztják alá tudományos felmérések, csupán eseti, anekdotikus beszámolók egyes iskolák vezetőitől. Az egyetlen olyan kutatást, amely állítólag csökkenő droghasználatról számolt be két, drogszűrést folytató iskola diákjai körében, végül a szövetségi hatóságok függesztették fel módszertani hibák miatt. Maga a kutató, Linn Goldberg később a *New York Times*-nak is azt nyilatkozta, hogy az iskolai drogtesztelést *nem ajánlja az iskoláknak*, mivel az még nem bizonyult hatékonynak.¹³ Az első nagyszabású, kifogástalan metodológiával készült felmérés szerint gyakorlatilag minimális különbség van a drogtesztelést folytató és nem folytató iskolák diákjai körében mért droghasználati mutatók között.¹⁴ A felméréshez 1998 és 2001 között 300 iskola 76 ezer 8., 10. és 12. osztályos tanulóját vetették alá kérdőíves vizsgálatnak (lásd 1. ábra).

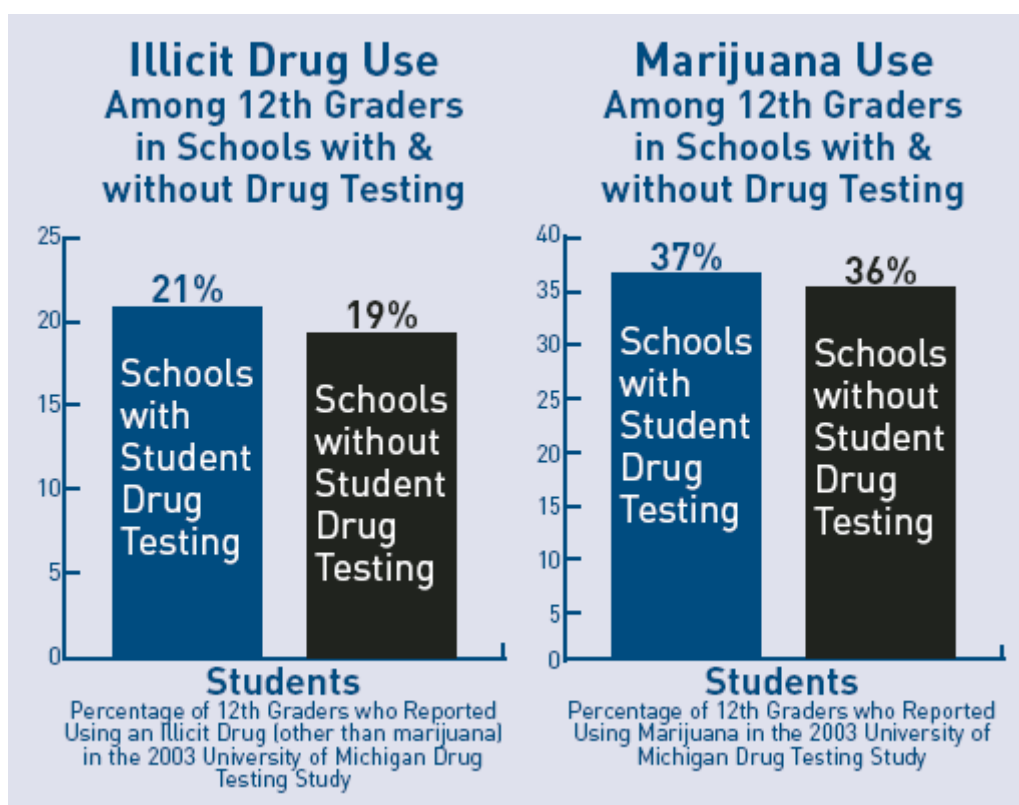
¹¹ Committee on Substance Abuse and Council on School Health, „Testing for Drugs of Abuse in Children and Adolescents: Addendum—Testing in Schools and at Home,” *Pediatrics* Vol. 119 No. 3 March 2007, pp. 627-630. URL: <http://href.hu/x/2ynr>

További amerikai szervezetek, amelyek ellenzik a kötelező, szűrőpróbaszerű iskolai drogtesztelést: Physicians and Lawyers for National Drug Policy (PLNDP); The Association for Addiction Professionals; National Education Association; American Public Health Association; National Association of Social Workers; Center for Law and Education; National Council on Alcoholism and Drug Dependence; Lawyers for Children, Inc.

¹² Levy S, Harris SK, Sherritt L, Angulo M, Knight JR., „Drug testing in general medical clinics, in school and at home: physician attitudes and practices,” *Journal of Adolesc Health* 38 (2006): 336–342.

¹³ Greg Winter, “Study Finds No Sign That Testing Deters Students’ Drug Use,” *New York Times*, May 17, 2003.

¹⁴ Ryoko Yamaguchi, Lloyd D. Johnston, and Patrick M. O’Malley, “Relationship Between Student Illicit Drug Use and School Drug-Testing Policies,” *Journal of School Health* 73, no. 4 (2003): pp. 159-164.

1. ábra: A marihuána és egyéb illegális droghasználat a drogtesztelést folytató (kék) és drogtesztelést nem folytató (fekete) iskolák 12. osztályos tanulói körében az USA-ban

A *Journal of School Health* szaklapban publikált kutatás egyik vezetője, Dr. Lloyd D. Johnston, aki a *Monitoring the Future* elnevezésű ifjúságkutató programot igazgatja, a *New York Times* előbb idézett cikkében kijelentette, hogy a vizsgálat „arra enged következtetni, hogy a drogteszteknek valójában nincs hatása ... nem hiszem, hogy bármilyen konstruktív változást hozott volna a diákok drogokkal kapcsolatos attitűdjeiben vagy a droghasználat veszélyeiről alkotott képében.”

A Michigan-i Egyetem kutatói a felmérés adatait feldolgozva ugyanerre a konklúzióra jutottak: „A drogtesztelésnek azon két formája, amelyhez a legnagyobb reményeket fűzik a középiskolások droghasználatának csökkentésében – az általános, szűrőpróbaszerű iskolai tesztek és a sportolók tesztelése – nem hozott biztató eredményeket.”¹⁵ A szerzők szerint a droghasználati mintákat elsősorban azokon a programokon keresztül lehet hatékonyan változtatni, amelyek a diákok drogokkal kapcsolatos attitűdjeit formálják.

4. Az iskolai drogtesztek nem költség-hatékonyak

Az iskolai drogteszteket reklámozó cégek és politikusok általában azt hangsúlyozzák, hogy a drogtesztek olcsók. John Walters, az amerikai drogár szerint „a drogtesztek ára 10 és 40

URL: <http://www.monitoringthefuture.org/pubs/text/ryldjpm03.pdf>

¹⁵ Ryoko Yamaguchi, Lloyd D. Johnston, and Patrick M. O'Malley, *Drug Testing in Schools: Policies, Practices, and Association With Student Drug Use, Youth, Education, and Society (YES) Occasional Papers Series* (Ann Arbor, MI: The Robert Wood Johnson Foundation, 2003).

URL: <http://www.rwjf.org/research/researchdetail.jsp?id=1234&ia=131>

dollár között mozog, kevesebbe kerülnek, mint amennyi pénzt egy átlagos középiskolás CD-re költ néhány hónapban. Nem ér meg ennyit vajon a gyermekeink biztonsága?”¹⁶

Kérdéses azonban, hogy ezek a tesztek önmagukban valóban képesek-e szavatolni a gyermekek biztonságát. A drogtestek jelenleg egyáltalán nem produkálnak 100%-os megbízhatóságot, jelentős az esélye a hamis pozitív eredményeknek. Így az első teszt elvégzése után szükség lehet egy második, konfirmáló teszt elvégzésére, ez jelentősen megnövelheti az árakat. Amerikai felmérések (Robert DuPont és mksai 2002) szerint egy átlagos amerikai iskola diákonként 42 dollárt költ a kötelező drogtestekre évenként, ez 500 tanuló esetén 21 ezer dollár.¹⁷ Mivel az első pozitív teszteredmény után további költségek merülhetnek fel (további tesztek, minták tárolása, a vizelet monitorozása), a költségek általában ennél is magasabbak.

Teszt típusa	Tesztelt drogok	Teszt költsége	Teszt hátrányai
Vizelet	Marihuána Kokain Opiátok Amfetamin PCP	10 – 50 USD/teszt	- gyakran nem mutatja ki az alkoholt és dohányzást - a marihuána jóval tovább marad a vizeletben, a kokain és heroin gyakran kimutatlan marad - a teszt megalázó procedúrával jár - a vizeletminta manipulálható
Haj	Marihuána Kokain Opiátok Amfetamin PCP MDMA/Ecstasy	60 - 70 USD/teszt	- drága - nem mutatja ki az alkoholt - a sötét hajból könnyebben kimutatható - a passzív marihuána-fogyasztást is kimutatja
Izzadtság	Marihuána Kokain Opiátok Amfetamin PCP	20 – 50 USD/teszt	- kevés labor van felkészülve rá - passzív drogfogyasztást is kimutathatja - a minta begyűjtése egyes személyeknél nehéz lehet
Nyál	Marihuána Kokain Opiátok Amfetamin PCP	10 – 50 USD/teszt	- csak rövid ideig képes kimutatni a droghasználatot - új eljárás: a tesztek pontossága alacsony fokú

Egy dokumentált esetben például Ohio állambeli Dublin város iskolakerületének 35 ezer dollárjába került, amíg kétséget kizáróan azonosított 11 droghasználó tanulót.¹⁸ A kerület

¹⁶ Sara B. Miller, „Steps toward more drug testing in schools,” *The Christian Science Monitor* URL: <http://href.hu/x/2xmx>

¹⁷ Robert L. DuPont, Teresa G. Campbell and Jacqueline J. Mazza, *Report of a Preliminary Study: Elements of a Successful School-Based Student Drug Testing Program* (Rockville, MD: United States Department of Education, 2002), p. 8.

¹⁸ Mary Bridgman and Dean Narciso, “Dublin Halts Drug Tests; School District Stops Screening Athletes,” *Columbus Dispatch*, June 26, 2002.

később megszüntette a drogtesztelő programot és helyett iskolai drogtanácsadó munkatársakat vettek alkalmazásba. A két különböző megközelítés költségeit összehasonlítva arra jutottak, hogy **a kötelező drogtesztek helyett sokkal költség-hatékonyabb a segítő szakemberek foglalkoztatása:**

	Drogtesztelés	Iskolai Drogtanácsadó
A program költsége	35 ezer USD évente	32 ezer USD kezdő fizetés/év
A diákok száma	1473 diákot teszteltek, ebből 11 diák bizonyult pozitívnak	Prevenációs programok 3581 tanuló számára / heti foglalkozások
Költség diákonként	24 USD/diák/teszt 3200 USD/pozitív eredményt mutató diák	18 USD diákonként – célzott segítség a problémás diákok számára

Debreczeni István szerint az iskolai drogtesztelés „*jelentős megvalósítási költségek*” nélkül is bevezethető, mivel a jelenlegi iskolaorvosi infrastruktúra képes annak befogadására és megvalósítására. A „Drogszűréssel a középiskolai drogprevenáció szolgálatában” című program tervezett program költségvetése önmagában is, és a létező prevenációs programok költségeinek fényében is irreálisan magas. A program országosan 438 000 tanuló esetében kb. 438 000 000 Ft-ot igényelne egyetlen nyálteszt típusú drogszűrés alkalomra. A pontosabb eredményt adó vizeletteszt módszer még nagyobb, 788 400 000 Ft-os költséget jelentene. Még ha el is tekintünk attól, hogy a drogszűrés lebonyolítása valójában valószínűleg ennél jóval magasabb költségeket róna az adófizetőkre (a megismételt tesztek, az infrastrukturális és emberi erőforrással kapcsolatos költségek terén), ezek az összegek még akkor is nagyon drágának számítanak.

Összehasonlításként, 2005-ben az ICsSzEM–OM közös iskolai egészségfejlesztési és drogprevenációs programok támogatására kiírt pályázatának keretösszege 180 000 000 Ft volt.¹⁹ A pályázat célja az iskolában korszerű szakmai megfontolásokat tükröző, interaktív oktatási technikákkal dolgozó programok megjelentetése volt.

Az összegből (160 090 050 Ft) 309 iskola 114 000 tanulója részesült prevenációs célú olyan foglalkozásban, amelyek nem az elrettentést vagy megtorlást, hanem a tudás és az informált döntéshozás, a megfelelő megküzdési stratégiák fejlesztését tűzték ki célul, olyan képességek fejlesztését, amelyek hosszú távon is felvértezhetik a tanulókat a kábítószer-használat kockázatainak elkerülésére. A „Köztes átmenetek” című színvonalas interaktív drogprevenációs kiállítás éves költségvetése 2006-ban 9 millió forint volt, 6 helyszínen 11 ezer látogatót fogadtak.²⁰ A jelenleg szűkös költségvetési keretből inkább a hasonló programok hozzáférhetőségének bővítése javasolt, semmint a vitatott hatékonyságú drogtesztelés bevezetése.

Az összeg annak tükrében is rendkívül magas, hogy a területen végzett kutatás szerint 2005-ben a kábítószer-jelenséggel kapcsolatos egészségügyi és szociális ellátó rendszer közkiadásainak teljes összege 2 462 000 Ft-volt.²¹

¹⁹ Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2006) Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről 2006. SZMM, Budapest, 2006 69.old.

²⁰ Információ a Köztes átmenetek c. kiállítás szervezőjétől, Háy Évától.

²¹ Hajnal (2006) idézi Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2006) Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről 2006. SZMM, Budapest, 2006. 28-30.-oldal

5. A drogtestek tévedhetnek

Egy hamis pozitív teszteredménynek komoly káros következményei lehetnek egy diák életére – még akkor is, ha a teszt eredményének nincs büntetőjogi következménye. A leggyakoribb tesztelési eljárás, a vizelet teszt hamis pozitív eredményt adhat bizonyos gyógyszerekre és ételekre – így például a máktartalmú ételek pozitív eredményt adhatnak opiát-fogyasztásra. Ha viszont a diákok által használt gyógyszerekre vagy ételekre vonatkozó adatokat gyűjtnek, könnyen sérülhetnek a személyes adatokhoz fűződő jogok. A magyar rendőrség által jelenleg is használt nyáltesztekkel kapcsolatos kutatások szintén azt bizonyítják, hogy a drogfogyasztás nyálból (salivából) történő kimutatása gyakran téves eredményt produkálhat.²²

A drogtestek azonban nem csak a hamis pozitív vagy hamis negatív eredmények formájában tévedhetnek. A statisztikákból tudjuk, hogy a középiskolás fiatalok nagy arányban (ez a budapesti végzős középiskolások körében meghaladhatja az 50 százalékot) kísérleteznek illegális drogokkal, különösen marihuánával. Azonban csak egy kisebbségük lépi túl az alkalmi droghasználatot és válik problémás droghasználóvá. A drogtestek tehát főleg kísérletező, alkalmi marihuána-használó fiatalokat mutatnak ki, és nem képesek azonosítani azokat a tanulókat, akik nagy valószínűséggel alakítanak ki a jelenben vagy a jövőben problémás, hosszú távú droghasználati mintát. A problémás droghasználat többnyire drogtestek nélkül is nyilvánvalóvá válik a tanuló viselkedéséből, hiányzásaiból, tanulmányi eredményeinek romlásából stb. Az ilyen esetekben az iskola, a szülők és a képzett segítők együttesen képesek megoldani a problémát. A nem-problémás marihuána-használó fiatalok pozitív eredménye azonban gyakran túlreagálást vált ki a szülőkből, kivéve, ha a szülő és gyermek között bizalmi kapcsolat uralkodik – ebben az esetben viszont a drogtestre nincs szükség.

A tesztelési eljárások ezenkívül védekező mechanizmusokat alakíthatnak ki a tanulók körében, így például dokumentált esetekben a tanulók a kevesebb egészségügyi kockázattal járó, de könnyen kimutatható szerek (pl. a kannabisz) használatáról áttérhetnek a veszélyesebb, de nehezebben és rövidebb ideig kimutatható szerek (pl. opiátok, amfetamin, alkohol) használatára. Du Pont és munkatársai például rámutatnak arra, hogy az iskolai sportolók körében folytatott drogtestelés hatására népszerűvé vált az alkoholfogyasztás.²³

6. A tanuló emberi méltósága

Hasonló aggályokat kelt a mintagyűjtési procedúra: a vizeletadást felügyelni kell, ez rendkívül megalázó élmény lehet a tanulók számára. Bár a drogtestelés hívei előszeretettel hivatkoznak a gyermekek jogait védő egyezményekre, valójában az ilyen procedúrák éppen a tanulók emberi méltóságát veszélyeztetik. A gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény korlátokat szab a gyermekek magánéletébe való beavatkozásokkal szemben:

„A gyermeket nem szabad alávetni magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig becsülete vagy jó hírneve elleni jogtalan támadásnak.” (16. cikk)

²² J. Michael Walsh, „An Evaluation of Rapid Point-of-Collection Oral Fluid Drug-Testing Devices” *Journal of Analytical Toxicology*, Volume 27, Number 7, October 2003, pp. 429-439; Samyn N., De Boeck G. and Verstraete A. „The use of oral fluid and sweat wipes for the detection of drugs of abuse in drivers,” *Journal of Forensic Sciences* 47(6): 1380-7 (2002).

²³ Du Pont et al. 2002, 53.

„Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadsága iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.” (40. cikk)

Véleményünk szerint az kötelező, szűrőpróbaszerű drogtestek olyan önkényes beavatkozások a családok és tanulók magánéletébe, amelyek nem alkalmasak arra, hogy előmozdítsák tanulók „a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését”. Debreczeni István szerint a kötelező iskolai drogtestelés segítene a szülőknek ahhoz, hogy felügyeleti jogukat gyakorolhassák a gyermek felett. Elismeri, hogy a szülőnek jelenleg is joga van besétálni egy patikába és drogtestet vásárolni. Ugyanakkor ki akarja venni a szülő kezéből azt a döntést, hogy kíván-e drogtestet vásárolni a gyermeke számára, és azt kötelezővé kívánja tenni a szülői döntés ellenében is. Álláspontunk szerint a kötelező drogtestelés nem csak a tanulók, hanem a szülők jogait is csorbítaná. Ezen az sem változtat, ha a szülők többsége egyébként támogatja a tanulók drogtestelését.

Aggályosnak tartjuk a tervezetet azért is, mivel bár látszólag garantálja, hogy kizárólag a szülők férhetnek hozzá a drogtestek eredményeivel kapcsolatos információkhoz, a folyamat során valójában az iskola is adatkezelővé válik, hiszen az iskola kötelessége a szülő értesítése. A jelenlegi körülmények között nehezen hihető, hogy az iskolákban semmilyen visszaélés nem történne a droghasználattal kapcsolatos különleges adatokkal, amelynek gyűjtésére egyébként az Oktatási Ombudsman korábban idézett állásfoglalása szerint az iskola nem alkalmas és nem jogosult. Ezen még az – az egyébként valószínűtlennek tűnő – jogszabálymódosítás sem változtatna, ha a Büntető Törvénykönyvbe büntethetőséget kizáró okként kerülne be az iskolai drogtest eredménye. Az a módosítás, amit Debreczeni javasol, valószínűleg nem menne át az Alkotmánybíróság normakontrollján: idegen a anyagi büntetőjog és büntető eljárásjog rendszerétől, hogy egy iskolai drogtest pozitív eredménye miatt a nyomozó hatóság eltekintsen a büntetőeljárás megindításától. Kétséges ezenkívül, hogy mennyiben tekinthető önkéntesnek az iskolai drogtest pozitív eredménye és a büntetőeljárástól való félelem által motivált jelentkezés a kezelésre. Az ilyen kényszerkezelés és az önkéntes kezelés összemosása káros.

8. A drogszűrés nem illeszkedik a Nemzeti Drogstratégiába

Végül, de nem utolsósorban, fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy a kötelező iskolai drogtestelés nem felel meg a Nemzeti Drogstratégia szellemiségének sem.²⁴ Bár a stratégia nem tér ki konkrétan az iskolai drogtestelés módszerére, a munkahelyi drogtesteléssel kapcsolatban megjegyzi, hogy annak is csak akkor van értelme, ha „egy tágabb, megelőző-kezelő program” része. Ezzel arra utal, hogy a drogszűrés kizárólag egy munkahelyi drogst stratégia kiegészítő elemeként merülhet fel (ha ez feltétlenül szükséges). A drogszűrésről mint az iskolai drogprevenció eszközéről a Nemzeti Drogstratégia nem beszél, mi több, az iskolai drogprevencióval kapcsolatban előírt eszközök szinergikus viszonyrendszerébe a kötelező, tömeges drogszűrés nem beilleszthető. A drogprevenció egyik fő stratégiai célkitűzése, hogy „egy egészséges, drogmentes életstílust” vonzóvá tegyen a fiatalok számára, azonban hangsúlyozza, hogy „ne pusztán a droghasználat ellen foglaljunk állást, hanem pozitív üzenetet küldjünk a fiataloknak: hogyan lehet egészségesen, produktívan élni.” (72. o.)

²⁴ Nemzeti stratégia a kábítószer-probléma visszaszorítására (Budapest: ISM, 2000). URL:

A nemzeti stratégia szerint a hangsúlyt nem az elrettentésre, hanem a „képességfejlesztésre” kell helyezni. A iskolai drogprevenciós eszközök hatékonyságának kritériumaiként a Stratégia a következőket adja meg:

- együtt kezelik a legális és illegális drogokat
- az egészségfejlesztés egész-szerű (holisztikus) modelljét alkalmazzák
- amelyek a családokat és az elsődleges vonatkozó személyeket is képesek bevonni
- hangsúlyozzák a képességfejlesztést, így a droghasználathoz vezető viselkedés befolyásolását
- célozzák meg (nem pusztán a tudást és az attitűdöt)
- foglalkoznak a kortárs (és a média) hatásokkal, bevonják a kortársakat
- kurrikulumszerűen épülnek be a tananyagba
- lehetőleg már alsó tagozatban, de legkésőbb felső tagozatban alkalmazhatók (bár a középiskolai kezdés is jobb, mint a semmi)
- figyelembe veszik az iskola szervezeti világát és az iskolát körülvevő helyi közösség felépítését

A tanulók általános, kötelező drogszűrése viszont:

- nem kezeli együtt az illegális és legális drogokat;
- nem holisztikus szemléletet alkalmaz, hiszen a drogproblémákat kizárólag biokémiai eljárás útján kívánja azonosítani;
- a szülők és tanulók döntésétől, véleményétől független, önkényes beavatkozási forma;
- nem a képességfejlesztésre helyezi a hangsúlyt, a droghasználat elutasítását a kényszer eszközeivel próbálja elérni;
- nem alkalmaz kortárs segítséget;
- nem épül be a tananyagba – valójában a drogtesztek szempontjából érdektelenek a tanuló drogokkal kapcsolatos ismeretei;
- nem veszi figyelembe az iskola és az iskolát körülvevő helyi közösség sajátosságait, univerzális, oktroyált megoldást kínál.

9. A drogtesztek alternatívái

Az iskolai drogproblémák kezelésére nem létezik univerzális panacea, amely rövidtávon megoldja a kérdést és megszünteti vagy minimalizálja a droghasználatot mint olyat. Debreczeni István javaslata a drogjelenséget egy olyan népbetegségként kezeli, mint a TBC vagy a himlő – holott a droghasználat ennél jóval komplexebb szociális jelenség. Ezért nem lehet olyan módszerekkel kezelni, mint amilyen például a tüdőszűrés. A drogokkal való kísérletezés számos embernél a tinédzserkor velejárója. Az iskola felelőssége azonban az, hogy a droghasználat kockázataira és ártalmaira figyelmeztesse a diákokat, illetve, hogy szerepet vállaljon a felmerülő problémák kezelésében. Ezen célok megvalósítására számos hatékony módszer áll az iskolák rendelkezésére:

- **Valóság-alapú (és nem elrettentő vagy fenyegető célzatú) prevenciós tájékoztatás és tanácsadás.** Jelenleg Magyarországon is számos példát találhatunk ilyen programokra, az iskolai drogkoordinátorok és a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok (KEF) tagjainak

képzése is a pozitív példák közé tartozik. Azonban szükség lenne arra, hogy a droggal kapcsolatos ismeretek jobban integrálódjanak a tantervbe. Számos olyan lehetőség van, amelyet a hazai iskolák – pénz- vagy szakemberhiány miatt – nem használnak ki, így például a kortárs segítség vagy az iskolai szociális munkások alkalmazása. Számos iskolában a diákok nem érzik úgy, hogy bárkihez bizalommal fordulhatnak drogproblémáikkal – ezt a célt a drogtesztek nem segítenék elő.

- **Céltott terápiás programok serdülők számára.** A problémás droghasználók számára rendelkezésre álló terápiás és rehabilitációs programok túlnyomó többségét kizárólag felnőtt droghasználókra alakították ki, az igazán súlyos problémákkal küzdő tinédzserek nehezen találnak megfelelő kezelő szolgáltatást.
- **Az iskolán kívüli szabadidős tevékenységek széles választékának biztosítása.** A prevencióval foglalkozó szakemberek szerint a szabadidő tartalmas, strukturált kitöltése a drogproblémák megelőzésének egyik kulcsa.
- **A szülők és pedagógusok tájékoztatása.** A drogtesztek nem nyújtanak megfelelő irányítót a fiatalkori drogproblémák azonosítására – azonban egy tájékozott szülő vagy pedagógus viszonylag nagy biztonsággal felismerheti azok jeleit. A szülőknek éppen annyit kell tanulnia a drogjelenségről, mint amennyit a gyermekeiknek. A drogteszt pozitív eredménye nem garantálja, hogy a szülő megfelelő lépéseket tesz majd, márpedig e nélkül a drogtesztelés is értelmét veszti.
- **A bizalom kultúrájának erősítése.** A hatékony megelőzés egyik elengedhetetlen eleme a kölcsönös tisztelet és bizalom – a kötelező drogtesztek ezt a légkört veszélyeztetik, konszenzus helyett kényszeren alapulnak. Ha egy iskola fel akarja mérni a drogproblémákat a tanulók körében, arra más, kevésbé kényszerítő eszközök is rendelkezésre állnak, például a kérdőíves felmérések.

Sárosi Péter

Társaság a Szabadságjogokért, Drogpolitikai Programvezető

Ártalomcsökkentők Szakmai Egyesülete, titkár

Budapest, 2007. június 28.